

Geloven vroeger en nu

In 1986 leerden we elkaar kennen, in het Basisjaar van de Evangelische Hogeschool. We bleken een paar passies met elkaar te delen: de muziek van *The Joshua Tree* van U2 die net uit was, en het geloof in Jezus Christus als de Zoon van God. Onafscheidelijk als *close friends* waren we niet, en toch... als je open-hartig kunt praten over wat je ten diepste drijft, en ook nog bij de ander merkt dat dat hetzelfde is als bij jou, dan weet je: ik heb een vriend (ontmoet).

Na het Basisjaar gingen we studeren, de wegen gingen uiteen, we verloren elkaar uit het oog. Tot het voorjaar van 2008, toen ik via een collega Boeles naam op Internet tegenkwam. Per mail kwamen we weer in contact met elkaar, en we vertelden elkaar hoe ons leven in die 22 jaar was gelopen.

En toen heb ik even mijn ogen moeten uitwrijven: is dit Boele?! Ja - het was hem. Maar het was niet de Boele die ik kende. Dat was voor mij een vreemde gewaarwording: een vriend van toen spreekt nu, na 22 jaar, een dusdanig andere (geloofs)taal dat we elkaar niet meer verstaan. En dat doet zéér. Vooral ook omdat het de fundamentele dingen van het leven betreft.

En wat ik nog het meest frustrerend vond: het gesprek over deze dingen - de verschillende taal en de achtergronden daarvan - bleek niet mogelijk. In het TV-programma *Herberg de verandering* vroeg Andries Knevel aan Boele of hij zocht naar erkenning voor zijn manier van geloven. Boele bevestigde dat. En dat was ook wat ik ontdekte tijdens onze mailwisseling. Maar toen ik hem vragen ging stellen over hoe hij zijn manier van geloven zag in het licht van de Schrift, stokte het gesprek.

Dat versterkte de vervreemding: een vriend van toen is andere keuzes gaan maken dan ik, is andere wegen gegaan dan ik, is een andere (geloofs)taal gaan spreken dan ik - maar wil niet bevraagd worden op zijn keuzes, want dat staat voor hem gelijk aan veroordeling. Terwijl het maar de vraag is of dat per definitie zo is - laat staan dat het de *bedoeling* is.

En dan komt zijn aangekondigde boek *Van de kaart* uit. Lang heb ik gearzeld of ik het zou kopen en lezen. Boele had mij (al) laten delen in zijn *Dagboek van de twijfel*, en daar had ik al een indruk aan overgehouden.

Maar die indruk wilde ik graag bevestigd zien door wat Boele zelf, nu intussen tien jaar later, te zeggen had over zijn weg. Ik hoopte in het boek een antwoord te vinden op de vraag naar het hoe: hoe geloofszekerheden zó snel en zó grondig konden veranderen in geloofstwijfel. In Boeles eigen woorden: hoe de 'Kathedraal van Zeker Weten' zó, en zó plotseling, in elkaar kon zakken.

Dat antwoord geeft Boele niet in het boek - en toch ook weer wel. Aan de ene kant kan hij het exacte begin niet meer vinden. Aan de andere kant geeft hij feilloos herkenbaar aan waar en wanneer de crisis zich openbaart: daar waar, en op het moment dat er een conflict ontstaat tussen het verhaal dat je gelooft en de dingen die je ervaart¹.

Feilloos herkenbaar - want wie kent dit conflict *niet*? Hoe vaak kom je het ook in de Psalmen niet tegen: dat mensen hun werkelijkheid niet konden rijmen met (hun beeld van) God? Ook zelf heb ik deze crisis, deze 'existentiële twijfel' zoals Boele het noemt, aan den lijve ondervonden - toen ik mijzelf in het voorjaar van 1997 op een T-splitsing terugvond, juist vanwege dit conflict tussen wat ik geloofde en wat ik ervaarde.

Toch kan ik zeggen dat ik het geloof, en ook de geloofszekerheid, behouden heb. Er is geen 'kathedraal' ingestort, mijn geloof is door die crisis niet veranderd. Het is wel verdiept, denk ik.

En dat plaatst mij voor het raadsel: ik wel, Boele niet - hoe komt dat?

Volgens Boele ligt de verklaring in de postmoderne mens die we - tegen wil en dank - zijn geworden². Die postmoderne mens is iemand die geen genoegen meer neemt met hoe het altijd is geweest en gegaan, iemand die niet meer zonder meer iets op gezag van een ander aanneemt. Iemand die zèlf wil nadenken, zèlf zijn keuzes wil maken, heel bewust een overdacht standpunt inneemt. Of, zoals Boele het zelf omschrijft: *“Gezag raakt in de crisis, betekenissen worden vloeiender en waarheid verdampt. We hechten eenvoudig minder aan waarheid - vraag niet waarom; het gebeurt”*.

En het 'postmoderne christendom' trekt dit ook door naar geloof en theologie.

Toch is voor mij hiermee niet alles verklaard. Want het geeft geen definitief antwoord op het raadsel van daarnet: ik wel, Boele niet - terwijl we 'bouwjaar'-genoten zijn! Ik ben niet van een andere generatie, waardoor ik niet postmodern zou zijn en Boele wel.

Mij maakt het duidelijk dat 'postmodern zijn' niet iets is wat je 'tegen wil en dank' overkomt, maar een *keuze*. En dat is ook wat uit het boek van Boele naar voren komt.

Maar dan vraag ik me af: als je - bewust! - van de tot dan toe bekende en vertrouwde geloofskaart af stapt en jezelf terugvindt in een onbekend land waarvan je je afvraagt of daar al eens eerder iemand is geweest³, ben je dan eigenlijk wel 'van de kaart'? Nee, voor de crisis kies je niet, die overkomt je⁴. Maar wat je vervolgens in en met die crisis *doet* - dat is wel degelijk een bewuste keuze.

De keuze die Boele maakt, wordt duidelijk uit een aantal zinnen.

Als het gaat over Godsbeeld: *“En voor zover ik er niet aan twijfel of Hij is zoals ik dacht dat Hij is, betwist ik Hem het recht om zo te zijn”*⁵.

Als het gaat om 'politiek correcte' en theologisch verantwoorde geloofsuitspraken: *“Ik vind dit niet overtuigend. Er is zoveel wat mij niet meer overtuigt”*⁶.

Als God alles te maken zou hebben met rampen en ellende: *“Dan heeft Hij bedenkelijke kanten, moreel gesproken”*⁷ - of, iets sterker uitgedrukt: *“In dat geval hebben we te doen met een God die gruwelijke, verwerpelijke kanten heeft”*⁸.

En met zoveel woorden over 'de keuze': *“Deze keuze gaat altijd aan de crisis vooraf: laat ik het leven zelf, laat ik mijn ervaring haar corrigerende werk doen? Kies ik voor het leven of kies ik voor het ongewijzigde verhaal?”*⁹.

Boele kiest voor 'het leven zelf', voor zijn eigen ervaring. Hij kiest voor het leven, en laat dus het 'ongewijzigde verhaal' los. Het betekent inderdaad dat hij terechtkomt in onbekend land, waar niets vanzelfsprekend is.

Dat moet je durven, daar is moed voor nodig - om in zo'n onbekend land je weg te zoeken. Er

² Pag. 126

³ Pag. 17

⁴ Pag. 65

⁵ Pag. 19

⁶ Pag. 36

⁷ Pag. 37

⁸ Pag. 114

⁹ Pag. 66

is moed voor nodig, om te pionieren, om de oude bekende wegen te verlaten en nieuwe, onbekende wegen te gaan. Boele heeft die moed, en zoekt zijn weg. Een weg waarop hij ontdekt dat het mogelijk is om ook zonder 'Kathedraal van Zeker Weten' in God te geloven en christen te zijn.

Maar voor mij houdt hier de herkenning en de herkenbaarheid op. In mijn crisis van 1997 vroeg een vriendin mij: "Ben je nu boos op God?". Ik heb toen geantwoord: "Ik begrijp het niet, want zo ken ik God niet - maar nee, ik ben niet boos op God". Want wie ben ik, dat ik boos zou zijn op God? Wie ben ik, schepsel, om van of tegen de Schepper te zeggen dat Hij het beter had moeten doen?

Boele zal zeggen: je hebt je eigen ervaring geweld laten aandoen om het verhaal te redden¹⁰. Ik zie het zelf anders, want ik heb niets te redden - ook 'het verhaal' valt door mij als mens niet te redden.

Ik zag mij op die T-splitsing voor de volgende keus staan: of ik zeg God vaarwel, want een God die dit laat gebeuren kan (mijn) God niet zijn, aan zo'n God heb ik niets, met zo'n God kan ik niets; of ik leef verder met een God die ik niet begrijp, die ook geen verantwoording aflegt van wat Hij doet of niet doet, en die geen verklaring geeft voor dingen die in de wereld gebeuren of 'mis gaan', maar die wel de Schepper is die een plan met deze wereld heeft.

De keus was voor mij niet: het leven of het ongewijzigde verhaal. De keus was voor mij: leven *zonder* God - en dus in Bijbelse zin: géén leven, of leven *met* God - en dus: leven, maar dan wel een leven met vraagtekens, onduidelijkheden en onzekerheden.

Ik koos voor het laatste. Want ik wilde God niet kwijt.

Ik maakte dus een *andere* keus. Ik koos ervoor om niet mijn eigen ervaring het primaat te geven. Niet om 'het verhaal te redden', maar omdat God Schepper is en ik schepsel.

Maar als ik me niet vergis, is het juist *déze* keus geweest waardoor ik mijn geloofszekerheid tot op dit moment nooit heb verloren. En waardoor het mogelijk bleek om verder te leven en te geloven zoals tot dan toe - zonder dat er een 'kathedraal' instortte. De 'kathedraal van zeker weten' bleef overeind. Want 'geloven' is niet alleen 'vertrouwen' (daar is het bij Boele toe beperkt), maar ook wel degelijk 'zeker weten' en 'bewijs' of 'grondslag'¹¹. Want een grondslag zonder feitelijke grond kan geen grondslag zijn; waarheid die niet op *feiten* berust, kan geen waarheid zijn. En aan een waarheid die alleen maar *waar-voor-mij* is, die alleen maar van betekenis is als *ik* er iets bij voel¹², aan een geloof dat niet op *feiten* berust, heb ik niets, hoeveel ik er ook bij 'voel'. Dát is pas drijfzand! Paulus was daar al duidelijk over¹³.

Dat alles maakt dat de vervreemding blijft. Waardoor ik ook niet zoveel kan met een aantal aannames in Boeles boek. Zoals bv. dat de Bijbel niet de bron van goddelijke kennis, openbaring van God, en waarheid kan zijn: "*De feitelijke ontwikkeling van het ontstaan van de bijbel ziet eruit als een buitengewoon menselijke onderneming. En dat zal ze dan ook wel zijn*"¹⁴.

Een andere aanname sluit hierop aan: "*Alle spreken over boven komt van beneden*"¹⁵. Dat wil zeggen: God is 'iets' wat *wij* bedenken, wat uit *onze* gedachten en verlangens voortkomt. Boele

¹⁰ Pag. 72

¹¹ Hebrëeën 11 vers 1

¹² Pag. 177

¹³ 1 Corinthiërs 15 vers 12 t/m 19

¹⁴ Pag. 119

¹⁵ Pag. 133

valt hier Kuitert bij - zegt hij ook zelf¹⁶.

Kuitert werpt in zijn boek *Het algemeen betwijfeld christelijk geloof* de vraag op of God nu niet noodzakelijkerwijs het product van projectie wordt als we van de religieuze behoefte uitgaan. Hij geeft toe dat die verdenking stellig op de loer ligt - maar acht het vervolgens wèl noodzakelijk voor het spreken over geloof in God: *“Zonder projecteren komen we er niet uit”*¹⁷.

Maar hoe kan God dan ooit *“blijvend boven mensen en menselijke maat uitgaan om de macht te kunnen wezen waarop we bouwen”*¹⁸?

Boele schrijft wel: *“Er blijft een Geheim over [...] God kan nooit minder zijn dan ervaring, maar wel meer”*¹⁹. Maar een God die ikzelf bedenken, uitdenk - die is niet groter dan ikzelf, die kan niet meer dan wat ik kan. Zo'n God kan mij niet uit het moeras van mijn moeilijkheden halen - want *ikzelf* kan dat niet.

Zo'n God kan niet eens zeggen: “Ga maar, dan ga ik met je mee”. Dat is het merkwaardige in de verklaring die Klaas Hendrikse, de ‘atheïstische dominee’ en schrijver van het boek *Geloven in een God die niet bestaat*, geeft van de Naam van God. Boele neemt die verklaring over. Maar de uitspraak “Ga maar, dan ga ik met je mee” veronderstelt iemand die buiten en boven mij staat, en die waar kan maken wat Hij zegt. Maar daarmee is Hij meteen niet meer het product van mijn projectie. Want iemand die ikzelf bedenken, die staat niet buiten mij, laat staan boven mij, zodat Hij zijn Naam kan waarmaken.

Volgens Kuitert hebben mensen nooit anders gedaan dan zich een beeld van God *ontwerpen*²⁰. Maar in de Bijbel lees ik juist dat mensen met God werden *geconfronteerd* - en dan bepaald niet met iemand die ze zich wensten, laat staan dat ze zich Hem zo hadden voorgesteld: ze werden geconfronteerd met een Macht *buiten* hen en *boven* hen en *sterker* dan hen²¹.

In de afgelopen zomerperiode hield ik een korte prekenreeks over het Bijbelboek Habakuk. Ook daar komt dit naar je toe: God laat Zich zien - maar dat is zó verschrikkelijk anders dan je had gedacht! Later zal Paulus het ook met zoveel woorden schrijven: *“wat in geen mensenhart is opgekomen”*²².

Alle spreken over boven komt van beneden - Boele noemt dat *“natuurlijk”*²³, maar hij zegt niet waarom dat zo ‘natuurlijk’ is. Hij confronteert zich niet met wat zijn (volgens eigen zeggen op Twitter) favoriete apostel Petrus schreef: *“Beseft daarbij vooral, dat geen enkele profetie uit de Schrift een eigenmachtige uitleg toelaat, want nooit is een profetie voortgekomen uit menselijk initiatief: mensen die namens God spraken, werden altijd gedreven door de Heilige Geest”*²⁴. En dat dit niet betekent dat er ook (wel) Bijbelteksten (kunnen) zijn waar mensen *niet* namens God spreken, maakt Paulus duidelijk: *“Elke Schrifttekst is door God geïnspireerd”*²⁵.

¹⁶ Pag. 81

¹⁷ Kuitert, a.w. pag. 50

¹⁸ Kuitert, a.w. pag. 51

¹⁹ Pag. 143

²⁰ Kuitert, a.w. pag. 47

²¹ Zie bv. Exodus 19 vers 16, Exodus 20 vers 18-19, Jeremia 20 vers 7

²² 1 Corinthiërs 2 vers 9

²³ Pag. 143

²⁴ 2 Petrus 1 vers 20-21

²⁵ 2 Timotheüs 3 vers 16

Ook met een uitspraak als “*Zonder mensen is God nergens, zonder mensen die gehoorzaam op weg gaan is God nergens*”²⁶, die Boele van Klaas Hendrikse overneemt, kan ik niets. Jona heeft het geweten! Hij was iemand die *niet* gehoorzaam op weg ging - maar uit alles bleek dat God bepaald niet ‘nergens was’!

Johannes de Doper verklaarde dat als mensen die zichzelf zien als kinderen van Abraham dat niet waarmaken, God uit stenen kinderen van Abraham kan verwekken²⁷.

En Jezus zei, toen de Farizeeën bezwaren hadden tegen mensen die Jezus bejubelden: “*Als zij zouden zwijgen, zouden de stenen het uitschreeuwen*”²⁸ - met de onuitgesproken gedachte dat God de Schepper daar voor kan zorgen.

Over Jezus gesproken: wat zeg je als je ‘Jezus’ zegt? Terecht zegt Boele tegen Klaas Hendrikse dat de kerk geen eetcafé kan zijn waar iedereen zijn eigen kostje eet: in de kerk gaat het over Jezus.

Daarin herkennen en vinden we elkaar. Maar is daarmee alles gezegd?

Als het kruis niet het beeld is voor het verzoenend sterven van Jezus, maar van het verlossend navolgen van diezelfde Jezus²⁹, als niet langer wat we geloven van de opstanding doorslaggevend is maar dat wij opstaan tegen onrecht en uitbuiting³⁰ - hebben we het dan eigenlijk wel over dezelfde Jezus? Boele vindt van wel; ik vraag het me af. Als Jezus navolgen al verlossend zou kunnen zijn - maar wat bedoelt Boele met ‘verlossen’? -, dan kan dat alleen maar omdat er het verzoenend sterven van Jezus als fundament onder ligt. Je kunt nòg zo vaak opstaan tegen onrecht en uitbuiting, maar dat heeft alleen maar zin als daar (het geloof in) de *feitelijkheid* van de opstanding van Jezus als fundament onder ligt.

Boele schrijft dat hij niet capituleert voor het postmodernisme³¹. Dat is moeilijk te geloven nadat hij had toegegeven dat zijn kritiek op de Kathedraal van Zeker Weten postmodern is³². En inderdaad is hij met zijn pleidooi voor verschuiving van waarheid naar waarachtigheid³³ door en door postmodern. Het maakt niet uit hoe je Jezus ziet - het is *jouw* beeld, en dus goed. Maar Jezus Zelf vond het wèl belangrijk hoe men Hem zag³⁴.

Ik begrijp die postmoderne gedachte wel, denk ik: het is een protest tegen waarheid zonder waarachtigheid. Een protest tegen naamchristenen die niet in praktijk brengen wat ze geloven. Maar het ‘postmoderne christendom’ slaat mijns inziens met de verschuiving van waarheid naar waarachtigheid door naar de andere kant. Want wat is waarachtigheid zonder waarheid, zonder *feiten*? Wat heeft een pleidooi voor waarachtigheid - doen wat je gelooft - voor zin als je niet helder maakt wàt je gelooft, en op basis waarvàn je dat gelooft?

Maar juist daarover zwijgt Boele in alle talen. Terecht zegt Andries Knevel in zijn nawoord bij

²⁶ Pag. 142

²⁷ Mattheüs 3 vers 9, Lucas 3 vers 8

²⁸ Lucas 19 vers 40

²⁹ Pag. 51

³⁰ Pag. 189

³¹ Pag. 179

³² Pag. 127

³³ Pag. 182

³⁴ Mattheüs 16 vers 13 t/m 17

het boek dat Boele duidelijker zou moeten zijn over de feitelijkheid van Kruis en Opstanding³⁵. Maar dat zou waarschijnlijk weer te veel die 'Kathedraal van Zeker Weten' zijn - waarvan Boele juist met opluchting afscheid heeft genomen.

Ik vraag me af of hij zich realiseert dat hij intussen een nieuwe 'kathedraal van zeker weten' heeft opgebouwd: het 'zeker weten' van "*Geen andere waarheid dan de waarheid die betekenis heeft voor degene die erover spreekt*"³⁶. Het is het 'zeker weten' van "Alles is relatief" - wat in zichzelf een absolute uitspraak is.

De vraag van Knevel is ook de mijne: "*Welke ruimte is er voor welk antwoord?*"³⁷.

Zolang er geen ruimte blijkt te zijn om elkaar te bevragen op gemaakte keuzes, zolang er geen ruimte is om de Schriften te bestuderen of het inderdaad waar is wat er wordt gezegd³⁸, omdat het uitgangspunt is en moet zijn dat het geloof van ieder goed is omdat het zijn *eigen* geloof is - zolang verwacht ik niets van het gesprek dat Boele zo hartstochtelijk bepleit³⁹.

En als het tóch van een echt gesprek komt, dan vraag ik me af of uit dat gesprek niet duidelijk zal worden dat de Kerk niet zo breed is als Boele graag wil doen geloven. In de kerk gaat het over Jezus - daar zeg ik 'amen' op. Maar kerk-zijn is méér dan "*Een geopende bijbel en een oprechte aandacht voor Jezus*"⁴⁰, méér dan "*Praten over de betekenis van de Bijbel en over de betekenis van Jezus*"⁴¹.

Als je christen wilt zijn, volgeling van Jezus, dan is het de vraag of het je vrijstaat om te geloven wat je zèlf wilt. Voor het 'postmoderne christendom' spreekt dat vanzelf. Waarheid is dat wat waar is *voor jou*, waar *jij* mee uit de voeten kunt. Je geloofsovertuiging is goed, en boven alle kritiek verheven, omdat het *jouw eigen* overtuiging is.

Ik voor mij kan hiervoor in de Schriften, het Woord van God dat voor Jezus heilig was en het eind van alle tegenspraak, geen aanknopingspunt vinden. Christen-zijn is *doen* - daar legt Boele terecht de vinger bij. Maar 'doen' is niet: doen wat *jou* het beste lijkt, doen wat jouw hart je ingeeft. Christen zijn is Jezus volgen en - in alle zwakheid en gebrekkigheid, met alle vallen en opstaan, maar toch - doen wat *Hij* zegt⁴².

Dat is al voor heel veel mensen 'te veel van het goede' geweest. Toch ligt dáár het geheim van kerk-zijn: je zoekt het bij Jezus *omdat Hij de enige is die woorden van leven heeft*⁴³.

(n.a.v. Boele P. Ytsma - *Van de kaart*. Manifest van een gepassioneerde twijfelaar, Zoetermeer 2009)

³⁵ Pag. 203

³⁶ Pag. 181

³⁷ Pag. 203

³⁸ Handelingen 17 vers 11

³⁹ Pag. 205

⁴⁰ Pag. 160

⁴¹ Pag. 161

⁴² Mattheüs 7 vers 21 t/m 23. Het verwijt dat Jezus hier impliciet uitspreekt, vertaal ik wel eens vrij als volgt: "Je *noemt* mij wel 'Heer', maar je *doet* niet wat ik zeg!"

⁴³ Johannes 6 vers 60 t/m 69